

УДК 340.12

Савенко В. В., к.і.н., доцент кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка

Правова поведінка в умовах правової реальності сучасного соціуму

У статті охарактеризовано філософські аспекти правової поведінки особистості в межах сучасного соціуму. Досліджено феномен правової поведінки в умовах правової реальності сучасного соціуму. Висвітлено правову природу, властивості, структури та сутності аксіологічно-нормативної детермінації правової поведінки особи.

Ключові слова: правова поведінка, правопорушення, правопорядок, правовий закон, філософія права, суспільство.

В статье охарактеризованы философские аспекты правового поведения личности в современном обществе. Исследованы явления правового поведения перед лицом юридической реальности современного общества. Разъяснена правовая природа, свойства, структура и сущность аксио-нормативной детерминации поведения личности.

Ключевые слова: правовое поведения, правонарушения, правопорядок, правовой закон, философия права, общество.

This article describes the philosophical aspects of individual legal behavior within modern society. The phenomenon of legal reality of modern society has been researched. Legal nature, properties, structure and nature of axiological and regulative determination of individual legal behavior have been described.

Key words: legal behavior, delinquency, law and order, law, philosophy of law, society.

Постановка проблеми. В умовах трансформації сучасного українського суспільства, подолання ідеологічного диктату та правового нігілізму сучасне суспільство змушене ревізувати свої раніше усталені уявлення про правове та протиправне. Такі коливання спонукають нас розглядати правову поведінку в контексті соціальних програм та ціннісних установок зафіксованих в матеріальній і духовній культурі суспільства та регульованих соціальними інститутами, політикою, нормами моралі та права.

У процесі регуляції поведінки особистості соціальні норми взаємодіють з багатьма факторами, що обумовлюють її спрямованість. При цьому особливий інтерес викликають внутрішні і зовнішні способи регуляції поведінки, адже саме вони роблять соціальні норми ефективними або не ефективними для здійснення соціального впливу. В обраному контексті ми пропонуємо власний варіант дефініції правової поведінки її класифікації та формально-логічної обґрунтованості з погляду на особливості функціонування сучасного правового суспільства.

Мета статті: здійснити наукове обґрунтування філософських аспектів правової поведінки особистості в межах сучасного соціуму. Дослідити феномен правової поведінки в умовах правової реальності сучасного соціуму. Висвіти правову природу, властивості, структури та сутності аксіологічно-нормативної детермінації правової поведінки особи.

Стан дослідження. Дослідження правової поведінки особи та її детермінації перебуває на межі декількох спеціальностей: теорії філософії, соціології права, а також цілого спектру наук — права, філософії, соціології, психології, етики. Це дає підстави розцінювати звернення до концепту правової поведінки як одну з найбільш актуальних тенденцій сучасних досліджень методологічного рівня.

Зокрема, в межах правової науки, поведінку особи вивчали Н.Г. Александров, С.С. Алексєєв, О.М. Балинська, В.С. Бігун, С.Н. Братусь, М.В. Вишняк, В.Н. Вітрук, К.Г. Волинка, Т. З. Гарасимів, Я. І. Гишинський, В. І. Гойман, Д.А. Гудима, І.П. Голосніченко, С.Д. Гусарєв, В.К. Гришук, О.В. Гришук, М.М. Цимбалюк, М.Й. Штангрет, А.Ф. Черданцев, Б.О. Чупринський, Ю.С. Шемшученко, Г.Ф. Шершеневич, І. Д. Шутак, Л.С. Явич, Ю.О. Козенко та інші.

Філософсько-правові аспекти порушеної проблеми розкриваються також у працях М. Цвіка, В. Ткаченка, О. Куціпаки, С. Максимова, С. Сливки тощо. Саме вони і становлять історіографічну основу статті.

Виклад основних положень. Поведінка людини є одним із видів людської діяльності, вона не тільки спрямована на безпосереднє задоволення різних потреб, а й зорієнтована на досягнення певних інтересів (суспільних, державних, особистих, національних тощо), відповідної позиції у сфері суспільних відносин, тобто є зовнішньою системою дій, в основу яких покладені внутрішні прагнення людини [1]. Багатоаспектність поняття «поведінка» значною мірою позначилося на її тлумаченні. На думку українських правознавців А. А. Письменицького та Д. В. Слинька, це зумовлено тим фактом, що людина є істотою біопсихосоціальною, і може розглядатися одночасно і як біологічна форма життя, що виражається в морфологічних, фізіологічних, генетичних, нервово-мозкових, електрохімічних явищах та процесах, і як носій психічної активності з огляду на її внутрішній духовний світ, аспекти свідомих та несвідомих процесів, прояву волі, переживань, пам'яті, характеру, темпераменту тощо; 3) як суб'єкт у співвідношенні із собою подібними [2, с. 150]. Це зумовлює певні розбіжності та неузгодженість у тлумаченні поняття. Наприклад, правова наука і практика правового регулювання відносять до поведінки тільки ту людську активність, яка характеризується певними соціальними і юридичними ознаками [1]. Енциклопедична література під поведінкою людини розуміє систему взаємопов'язаних дій, здійснюваних суб'єктами, що вимагають їх взаємодії із середовищем з метою реалізації певної функції [3, с. 565].

Разом з тим поведінка особи може тлумачитись і як форма перетворення діяльності в реальну дію, що дає можливість виділити її в окремий багатограний та полідисциплінарний соціальний феномен, що є предметом дослідження низки гуманітарних наук [4, с. 233–238].

Формування моделі поведінки значною мірою нагадує процес утворення особистісної системи норм моралі та використання їх як умов і детермінант соціального розвитку особистості – її соціалізації. Відбувається це шляхом формування так званих статусних характеристик, котрі виникають в процесі оволодіння особистістю системою норм і цінностей соціальної групи, до якої вона належить. Соціолог П. А. Сорокін ставить цю модель поведінки у залежність від психофізичних механізмів функціонування людей, інтегруючим чинником соціалізації яких виступає колективний рефлекс. Така модель поведінки називається – соціально-правовою [5, с. 514].

Соціальний аспект цієї поведінки можна трактувати як широку систему або сукупність взаємопов'язаних дій та вчинків, котрі визначаються потребами, мотивами, інтересами, обов'язками та формами суспільного життя. Серед яких, згідно з природно-правовою концепцією Еріха Фромма, виокремлюють потреби у спілкуванні, у між індивідуальних зв'язках, у творчості, у прагненні до пізнання, уподібнення, освоєння буття тощо [6, с. 87]. Таким чином, соціальна поведінка особи трактується як система або сукупність взаємопов'язаних дій та вчинків особи, котрі визначаються потребами, мотивами, інтересами, спонуканими та формами суспільного життя, серед

яких — потреби у спілкуванні, між індивідуальних зв'язках, творчості, прагненні до пізнання, уподібненні, освоєнні буття [8].

Натомість правове розуміння поведінки, обмежується лише трьома критеріями: фактором впливу, відповіддю на вплив та підкріплювального наслідку (системи заохочень або покарань). З погляду на це соціальна поведінка, синонімізується із правовою і визначається як поведінка особи (дія чи бездіяльність) свідомо-вольового характеру, врегульована нормами права, що тягне за собою юридичні наслідки.

Отже, право загалом орієнтується на елементи зовнішньої сторони поведінки людини, що знаходяться під контролем її свідомості та волі і обумовлюються власним вибором та чітким усвідомленням соціального значення вчинку й можливої відповідальності за нього [7, с.95]. Так-як поведінка людини завжди є її свідомим волевиявленням (на відміну від інших дій, що, носять, наприклад, інстинктивний чи рефлексивний характер), вона повинна чітко усвідомлювати, що її вчинки в межах закону набуватимуть конкретного змісту та юридичної оцінки. Тому правова поведінка особи повинна вибудовуватися в межах чітко окреслених рівнів та ланок, які характеризуються різними категоріями складності. Дослідниця О. Ю. Козенко виділяє чотири таких рівня.

Перший — це реакція суб'єкта на актуальну правову ситуацію, на специфічні впливи правового середовища, що змінюють один одного (поведінкові акти). Другий — звичні дії чи вчинки, які є елементами правової поведінки, комбінаціями її цілеспрямованих актів, що підпорядковуються уявленню про те, якого результату слід досягти. Третій — це чітка послідовність правових вчинків або дій особи у правовій сфері, що спрямовані на досягнення певного результату. Четвертий рівень — це отримання результату, на який спрямовувалась правова поведінка, що водночас є благом, яке знаходиться під правовою охороною [8].

Правова поведінка має соціальну та юридичну сторону, що дає можливість виділити її види: 1) правомірна поведінка; 2) правопорушення; 3) зловживання правом; 4) об'єктивно протиправне діяння. Окрім зазначених видів правової поведінки, О. Скакун за формою зовнішнього прояву виділяє: фізичну поведінку (діяльність); усну (вербальну) та письмову (документальну).

Деякі дослідники наділяють правову поведінку внутрішньою структурою, елементом якої є правовий вчинок. При цьому під правовим вчинком розуміють діяння, складовими елементами якого є суб'єкт (фізична чи юридична особа, наділена правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю), суб'єктивна сторона (передбачає внутрішнє ставлення суб'єкта до свого діяння та включає цілі, мотиви, правові установки тощо), об'єкт (явища навколишнього середовища, на які спрямовані діяння — суспільні відносини, соціальні цінності) та об'єктивна сторона (форма зовнішнього прояву вчинку — діяння, суспільно значущі наслідки та причинний зв'язок між діянням та його наслідками).

Суб'єктивна сторона правового вчинку відображує внутрішнє ставлення суб'єкта до свого діяння та його наслідків. Інакше кажучи, суб'єктивна сторона є тією частиною правосвідомості суб'єкта, що безпосередньо пов'язана з фізичною формою діяння і складається з цілей, мотивів, правових установок, а найголовніше — осмислення права з позиції правового об'єктивізму. В межах такого праворозуміння відбувається апеляція до справедливості як закономірної форми людського буття та існування. Формальна визначеність та юридична закріпленість права, а також і примус, визнаються лише за умови вільної самореалізації людини, її індивідуальності, забезпечення якого неможливо без взаємного визнання суб'єктивності іншого [9, с. 87].

Даний тип праворозуміння виступає також рівнозначною протипогою природно-правовій, тобто нормативістській концепції осмислення права. Він шукає базові засади

та граничні основи права у свідомості суб'єкта і, тому утворює самодостатню та цілісну реальність, що є прикладом взаємодії цілого комплексу взаємопов'язаних елементів — особливим універсумом, який формує модуль ідеального світу, і заодно, слугує організатором та упорядником даного світу в житті людини — її правової поведінки.

Правова поведінка, маючи не лише статичні, але й динамічні властивості, здатна до еволюції паралельно із ходом історії. Антропо і соціогенез та біологічна еволюція людини призвели до формування людського мислення, активність людини все більше характеризується спрямованістю на досягнення конкретної мети та перетворення світу, тобто, мала характер діяльності — архетипу подальших форм поведінки, що відрізняється інтенсифікацією своїх основних характеристик: цілеспрямованості, мотивації, усвідомленості, володіння способами і прийомами дій, емоційності, а також наявністю таких властивостей, як ініціативність і ситуативність.

Окрім цього, правова поведінка особи крізь призму історії визначалася не лише часовою, але й просторовою детермінантою — загальною специфікою цивілізацій, а саме: традиціоналістською (Схід) та прогресистською (Захід). Світогляд та культура народів Сходу, яким притаманна підпорядкованість основних сфер життя єдиному духові канону, самозаглибленість та визнання природного ходу речей, переважанням загального над індивідуальним, суттєво відрізнялася і досі відрізняється від світоглядно-культурних цінностей народів Заходу, які базуються на автономії різних сфер суспільного життя, прагненні до змін дійсності, домінуванні індивідуального над загальним [8].

Висновок. Отже, правова поведінка — це сукупність соціально значимих, свідомих вчинків суб'єктів права, що передбачені нормами права та контрольовані їх волею, які тягнуть за собою юридичні наслідки. Правовій поведінці притаманні ряд ознак, зокрема: соціальна значущість, що передбачає оцінка поведінки суб'єктів з точки зору сукупності її соціальної характеристики; суб'єктивізм — ставлення особи до своїх дій та наслідків, які вони породжують; регламентованість поведінки нормами права за допомогою яких впроваджується у життя суспільно корисна поведінка та витісняється небажана; підконтрольність поведінки державі яка через свої структури гарантує діяльність суб'єктів, створюючи відповідні умови для примусу чи заохочення; здатність правової поведінки породжувати юридичні наслідки. В умовах правової реальності сучасного соціуму феномен правової поведінки суб'єктів суспільних відносин набуває надзвичайного значення і не втрапить своєї актуальності та досліджуватиметься в міру парадигмального розвитку громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 432 с.
2. Письменицький А. А. Теорія держави і права: навчальний посібник / А. А. Письменицький, Д. В. Слинько. — Харків: 2007. — 252 с.
3. Філософський енциклопедичний словник / за редакцією В. Д. Шинкарука. — К.: НАНУ, 2002. — 742 с.
4. Козенко Ю. О. К вопросу о демаркации механизмов правового влияния и правового регулирования / Ю. О. Козенко // Проблемы законности. — 2011. — № 116. — С. 233–238.
5. Сорокин П. А. Элементарный учебник общей теории права в связи с теорией государства / П. А. Сорокин. — СПб.: СПб.-У, 2009. — 846 с.
6. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм. — М.: Республика, 1994. — 194 с.
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Юридична психологія: навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Кошинець. — Чернівці.: Книги — XXI, 2007. — 448 с.
8. Козенко Ю. О. Правова поведінка особи: аксіологічно-нормативна детермінація / Ю. О. Козенко //

Автореф. дис.. на здобуття наук ступеня к. ю.н. зі спец. 12.00.12 – філософія права: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/6/>

9. Гаврилов В. В. Развитие концепции правовой системы в отечественной доктрине права: общетеоретический и международно-правовой подходы / В. В. Гаврилов // Журнал российского права. – 2004. – № 1. – С. 84–89.

10. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, О. В. Петришино. – Харків: Право, 2002. – 432 с.

11. Куціпак О. В. Правове життя як самостійна юридична категорія / О. В. Куціпак // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 2. – С. 64–68.

12. Сливка С. С. Філософія права: Навчальний посібник / С. С. Сливка. – К.: Атіка, 2012. – 256 с.

13. Пермяков Ю. Е. Лекции по философии права / Ю. Е. Пермяков. – Самара: СУ, 1995. – 267 с.

14. Малахов В. П. Философия права: формы теоретического мышления о праве / В. П. Малахов. – М.: Юнити-Дана, 2009. – 263 с.

15. Праворозуміння: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/

УДК 342.922

Бліхар М. М., асистент кафедри конституційного та міжнародного праваННІ права та психології
НУ«Львівська Політехніка», к.е.н.

Засади законодавчого забезпечення адміністративно-правових режимів в інвестиційній діяльності

Стаття присвячена дослідженню адміністративно-правових режимів як форм правового регулювання інвестиційної діяльності. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття адміністративно-правового режиму інвестиційної діяльності. Розкрито сутність, значення та зміст адміністративно-правових режимів інвестиційної діяльності. Надана класифікація видів адміністративно-правових режимів інвестиційної діяльності.

Ключові слова: адміністративно-правовий режим, законодавче забезпечення, інвестиційна діяльність.

Статья посвящена исследованию административно-правовых режимов как форм правового регулирования инвестиционной деятельности. Проанализированы научные подходы к определению понятия административно-правового режима инвестиционной деятельности. Раскрыта сущность, значение и содержание административно-правовых режимов инвестиционной деятельности. Данная классификация видов административно-правовых режимов инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: административно-правовой режим, законодательное обеспечение, инвестиционная деятельность.

The article investigates the legal and administrative regimes in both forms of legal regulation of investment activity. Analyzed scientific approaches to the definition of administrative and legal regime of investment activity. The essence, the meaning and scope of legal and administrative regimes of investment activity. This classification of the types of legal and administrative regimes of investment activity.

Keywords: administrative and legal regime, legislative support, and investment activities.

Постановка проблеми. Адміністративно-правові режими – це спеціальний комплекс оперативного-державних управлінських рішень та адміністративно-правових заходів переконання і примусу, здатних забезпечити стабілізацію суспільних відносин